

Nationaal Programma Natuurlijke Hulpbronnen

1. Aanleiding

De Europese Commissie heeft op 21 december 2005 de Thematische Strategie over het Duurzaam Gebruik van Natuurlijke Hulpbronnen vastgesteld. De Thematische Strategie identificeert drie probleemgebieden rondom het gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Het belangrijkste probleemgebied betreft de schade aan de ecosystemen die ontstaat door de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen. Daarnaast wordt de toenemende schaarste aan natuurlijke hulpbronnen als probleem gesignaleerd. Ten derde worden toenemende emissies en afval als gevolg van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen genoemd. Wereldwijd ondervinden ecosystemen die natuurlijke hulpbronnen leveren in toenemende mate schade van de exploitatie. De schaarste aan vernieuwbare hulpbronnen veroorzaakt overexploitatie en daardoor een druk op de ecosystemen waarvan zij onderdeel zijn. Deze situatie kan dus uiteindelijk leiden tot irreversibele degradatie van een ecosysteem. De Thematische Strategie beoogt door middel van absolute ontkoppeling van milieudruk en economische groei uiteindelijk te komen tot een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen.

De Thematische Strategie vraagt per lidstaat een nationaal programma als uitwerking van de Thematische Strategie, deze nationale programma's moeten gericht zijn op de vormen van hulpbronnengebruik die de grootste milieueffecten veroorzaken. Gelijkzeitig met de Thematische Strategie Natuurlijke Hulpbronnen is de Thematische Strategie afval gepubliceerd. De Commissie ziet deze afvalstrategie als een van de verdere uitwerkingen van de Thematische Strategie Natuurlijke Hulpbronnen. In de Thematische Strategie kondigde de Commissie ook het Actieplan Duurzame Consumptie en Productie (SCP) aan, dat ook wordt gezien als verdere uitwerking van de Thematische Strategie.

Nederland heeft de ambitie een samenhangende Europese aanpak voor absolute ontkoppeling van milieudruk door hulpbronnengebruik en economische groei te verwezenlijken. De Thematische Strategie wordt gezien als invulling van deze ambitie en vormt een aanvulling op diverse "horizontale strategieën". Nederland geeft met dit document aan hoe zij invulling geeft aan de Thematische Strategie op nationaal niveau.

2. De problematiek van de natuurlijke hulpbronnen

De grootste uitdaging op het gebied van natuurlijke hulpbronnen speelt voor Nederland op mondiaal niveau. De uitdaging is te kenschetsen als het samenspel van de volgende drie crises: de biodiversiteitscrisis, de klimaatcrisis en de voedselcrisis. De biodiversiteitscrisis betreft de wereldwijd dramatische afname van de biodiversiteit. De klimaatcrisis betreft de wereldwijde effecten van menselijk ingrijpen op het klimaat. De voedselcrisis refereert aan de opgave om de groeiende en welvarende wereldbevolking van voldoende voedsel te blijven voorzien, gegeven de natuurlijke beperkingen, klimaatverandering, watertekorten en marktperfectionen. Het is verstandig de drie crises in samenhang aan te pakken aangezien er op allerlei niveaus interacties zijn tussen (onderdelen van) de drie crises. Daarom zal een verandering in de problematiek van een van de drie crises vaak leiden tot wijziging in de problematiek van een van de andere drie crises. Bijvoorbeeld: Het veranderende klimaat kan een invloed hebben op de wereldwijde landbouwproductie, ondermeer als gevolg van temperatuurstijging en beïnvloeding van de beschikbaarheid van water. Omgekeerd kan verdere afname van de biodiversiteit, bijvoorbeeld door ontbossing, leiden tot meer emissie van broeikasgassen. Een ander voorbeeld voor deze omgekeerde wisselwerking is de toename van broeikasgasemissies bij een uitbreiding van de veehouderij. Van de samenhang tussen de drie crises kan ook gebruik worden gemaakt in positieve zin. De dwarsverbanden tussen de drie crises bieden aanknopingspunten voor effectieve(re) oplossingen. Een bekend voorbeeld hiervan is het aanplanten van bos, hetgeen een gunstige bijdrage kan leveren aan zowel het klimaat als aan de biodiversiteit. Een ander voorbeeld is het zodanig aanpassen van de wijze waarop landbouw bedreven wordt, dat het gehalte organisch stof in de bodem oploopt. Deze aanpassing komt zowel de bodemvruchtbaarheid als het klimaat ten goede.

Uit de problematiek van de biodiversiteitscrisis, de klimaatcrisis en de voedselcrisis is duidelijk naar voren gekomen dat de mensheid momenteel de veerkracht van ecosystemen overschrijdt. Ecosystemen gaan hierdoor achteruit en kunnen de mensheid niet meer in dezelfde mate blijven bedienen. De achteruitgang van ecosystemen veroorzaakt zodoende een verslechtering van de bestaansmogelijkheden van mensen en ook een beperking van de economische ontwikkelingsmogelijkheden. Om deze negatieve cascade te doorbreken is het noodzakelijk ecosystemen, met hun functies voor de mens, veilig te stellen. Het beschermen van ecosystemen moet dus het uitgangspunt zijn bij ieder doel dat in sociaal of economisch opzicht gesteld wordt. Het onttrekken van natuurlijke hulpbronnen om te voorzien in de materiële behoeften van de mensheid is een van de belangrijkste veroorzakers van druk op ecosystemen. De mensheid kan niet functioneren zonder deze hulpbronnen. De opgave is dan ook de mensheid op een duurzame wijze van natuurlijke hulpbronnen te voorzien.

Momenteel voorziet de mensheid niet op duurzame wijze in haar natuurlijke hulpbronnen. In het Nationaal Programma Natuurlijke Hulpbronnen formuleren we voor Nederland de opgave tenminste de verantwoordelijkheid te nemen voor de druk die Nederland wereldwijd uitoefent op ecosystemen door haar gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Via visvangst en handelsstromen legt Nederland een groot beslag op ecosystemen in andere landen en internationale wateren. Het land dat wordt gebruikt voor het Nederlandse verbruik is een goede indicator voor de effecten op ecosystemen elders in de wereld. Het land dat wordt gebruikt voor het Nederlandse verbruik beslaat circa drie keer het landoppervlak van Nederland. Naar verwachting neemt dit in de toekomst verder toe. Ongeveer 45% wordt gebruikt voor voeding en ongeveer 55% voor hout.¹ Landgebruik is een

---

¹ Monitor Duurzaam Nederland 2009

doeltreffende indicator omdat alle materiële behoeften van de mensheid in meer of mindere mate landgebruik vergen. Beslag op land is dus een van de belangrijke maten voor duurzaamheid van natuurlijke hulpbronnen. Naast landgebruik is CO₂-emissie een maat voor de duurzaamheid van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen.

Het kabinet heeft milieuminister Potocnik op 25 maart 2010 een brief gestuurd, met als bijlage het PBL rapport 'Getting into the right lane for 2050'. In deze brief wordt de uitdaging gesteld hoe we in 2050 negen miljard mensen kunnen voorzien van water, voedsel, energie en andere hulpbronnen, terwijl tegelijkertijd de kwaliteit van het milieu in stand wordt gehouden, klimaatverandering wordt tegengegaan en het verlies van biodiversiteit tot staan wordt gebracht. De oplossingsrichtingen die worden aangereikt wijzen allen in de richting van een grotere samenhang tussen beleidsvelden, met als belangrijkste beoogd effect een efficiënter gebruik van vruchtbaar land. In een toespraak van de Europese commissaris voor milieu, Potocnik, d.d. 23 maart 2010, heeft deze zich in dezelfde richting uitgelaten. Potocnik gaf in deze toespraak aan dat hij meer integratie tussen met name energie, transport, landbouw, visserij, onderzoek en andere beleidsvelden na wil streven.

3. Korte geschiedenis van beleid op het terrein van natuurlijke hulpbronnen

3.1 *Nederlands milieubeleid*

Het Nederlandse milieubeleid startte in 1972 met de Urgentienota Milieuhygiëne, waarin een relatie wordt gelegd tussen milieu en volksgezondheid. In 1989 kwam het eerste Nationale Milieubeleidsplan (NMP-1), waarin één integraal doel wordt gesteld: sluiten van kringlopen. In de jaren daarna werden doelgroepen geïdentificeerd en taken verdeeld tussen overheden. Burgers werden opgeroepen om meer verantwoord te consumeren (gehanteerde slogan: "een beter milieu begint bij jezelf"). In 1997 publiceerde het kabinet de Nota Milieu en Economie. Hierin werd voor het eerst gesteld dat economische groei en afname van milieudruk samen kunnen gaan. Middelen om een ont koppeling tussen milieudruk en economische groei te bereiken zijn bijvoorbeeld milieusparende producten en diensten, efficiënt ruimtegebruik en doorberekening van milieubelasting in de prijzen. Ook in NMP-3 (1998) staat 'ontkoppeling' centraal.

Inmiddels was duidelijk geworden dat de ingeslagen weg heel efficiënt was als het ging om het terugdringen van lokale en/of nationale emissies, maar dat de mondiale problemen, zoals klimaatverandering en verlies van biodiversiteit een andere aanpak vergen: een integrale aanpak. Aan consumptie in Nederland ligt immers vaak ten grondslag dat grondstoffen ergens ter wereld worden geproduceerd, vervolgens worden getransporteerd en verwerkt tot producten, die dan hier worden gebruikt en afgedankt, of geëxporteerd. Door 'ons deel' van deze keten schoner te maken is nog niet de gehele keten schoon genoeg geworden, laat staan duurzaam te noemen.

In het NMP-4 (2001) wordt daarom gesteld dat we met de huidige manier van produceren en consumeren onze milieulasten nog steeds doorschuiven (afwentelen) naar anderen, dat wil zeggen naar elders in de wereld of naar generaties na ons. Het doel moet dan ook zijn een einde te maken aan het afwentelen van milieulasten op de generaties na ons en op mensen elders in de wereld. Volgens het NMP-4 moet het lukken binnen 30 jaar te zijn overgestapt naar een duurzaam functionerende samenleving. Dan zijn wel ingrijpende maatschappelijke veranderingen en maatregelen nodig die in het gehele internationale systeem van productie en consumptie aangrijpen. De

transitieaanpak wordt gelanceerd, waarmee een lange termijn visie wordt gekoppeld aan een korte termijn agenda. Aldus formuleert NMP-4 doelstellingen voor 2030 - 'gezond en veilig leven in een aantrekkelijke omgeving te midden van vitale natuur, zonder biodiversiteit aan te tasten of natuurlijke hulpbronnen uit te putten'. Om dit te bereiken zijn systeeminnovaties nodig en een absolute ont koppeling van milieudruk en economische groei over de gehele keten.

3.2 EU beleid

Ook op EU niveau wordt onderkend dat er naast de klassieke milieuproblemen (lucht, water, bodem en afval) grensoverstijgende problemen zijn die een nieuwe aanpak vergen. In het zesde Milieuactieprogramma (2002) wordt daarom gepleit voor een meer integrale aanpak. Dit programma, dat loopt van 2002 tot 2012, heeft de volgende prioritaire gebieden: klimaatverandering, natuur en biodiversiteit, milieu en gezondheid en natuurlijke hulpbronnen en afval. Het programma stelt dat de consumptie van vernieuwbare en niet-vernieuwbare hulpbronnen het draagvermogen van het milieu niet mag overschrijden. Om dit te voorkomen is ont koppeling van milieudruk en economische groei noodzakelijk. Om een meer integrale aanpak te bewerkstelligen worden zeven thematische strategieën aangekondigd, waaronder de 'Thematische strategie natuurlijke hulpbronnen'.

Deze strategie wordt in 2005 gepubliceerd als Mededeling². Er worden geen concrete doelstellingen gesteld, anders dan dat de milieudruk over de gehele keten dient af te nemen in een groeiende economie. Probleem is echter: hoe meet je precies milieudruk? Omdat kilogrammen grondstofgebruik geen goede maat is voor milieudruk heeft o.a. Nederland er op aangedrongen niet alleen naar massa te kijken, maar naar een set van indicatoren, die gezamenlijk een goed beeld geven van de milieudruk over de gehele keten. Dit is uiteindelijk ook de lijn die de strategie uitdraagt. Aldus komt de strategie met o.a. de volgende voorstellen en/of acties:

1. Het ontwikkelen van indicatoren om de mate van ont koppeling van milieudruk en economische groei te kunnen vaststellen (door de EC);
2. Nationale programma's, op te stellen door de lidstaten, met de nadruk op hulpbronnengebruik die de grootste milieueffecten veroorzaken. Om de totstandkoming van deze nationale maatregelen te ondersteunen werd het voornemen geformuleerd dat de EC een High-Level Forum zou oprichten.
3. Oprichting van een 'Internationaal panel voor duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen'. De bedoeling van dit panel is met name om de mondiale dimensie van materiaalstromen in beeld te brengen.

Bovengenoemd Internationaal Panel is in 2007 officieel van start gegaan, onder de vlag van UNEP. Nederland draagt hieraan actief bij en is lid van de stuurgroep van het Panel. Op het gebied van de Nationale Programma's zijn in Europa wel enige initiatieven genomen, maar er vindt geen coördinatie plaats vanuit de EC (het High-level Forum is er niet gekomen). Wel is de EC bezig met het ontwikkelen van indicatoren. Tenslotte is van belang te melden dat de EC in 2010 de strategie gaat evalueren en vervolgens zal komen met nieuwe of aanvullende voorstellen.

3.3 Mondiaal

Ook internationaal is er veel in beweging. De Europese Top van Göteborg (2001) heeft een verklaring over de Strategie voor duurzame ontwikkeling van de Europese Commissie vastgesteld. Ook de OESO heeft in 2001 een dergelijke

---

² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0670:FIN:NL:PDF>

strategie vastgesteld, waarin het doel wordt gesteld milieudruk te ontkoppelen van economische groei. Daarnaast vinden mede als uitvloeisel van de Conferentie over Milieu en Ontwikkeling in Rio de Janeiro (1992) talrijke wereldwijde activiteiten plaats om gezamenlijk aan duurzame ontwikkeling te werken.

3.4 Het Nationaal Programma Natuurlijke Hulpbronnen: afbakening en prioriteitstelling

Nederland heeft aan de EC laten weten een nationaal programma te zullen maken. Ook aan de Tweede Kamer is dit voornemen kenbaar gemaakt, de laatste keer via de rapportage over KADO (Kabinetsbrede Aanpak Duurzame Ontwikkeling)³. Natuurlijke hulpbronnen zijn alle in de natuur aanwezige elementen die voor de mens worden gebruikt om te voorzien in materiële behoeften en die bijdragen aan de vorming van het nationale inkomen.

In het kader van het nationaal programma wordt primair gekeken naar de fysieke materiaalstromen en de milieudruk die deze stromen opleveren en niet naar de kwaliteit van de milieucompartimenten (lucht, water en bodem) zelf, omdat hiervoor reeds het reguliere milieubeleid van kracht is.

Materiaalstromen die in beschouwing worden genomen zijn biomassa, mineralen, fossiele energie, metalen en overige. Voor de stromen worden door het CBS statistieken bijgehouden volgens een internationaal afgesproken systematiek. Uit de cijfers over de periode 1996-2006 (zie kader 1) blijkt dat de Nederlandse consumptie weliswaar afneemt, maar dat Nederland in toenemende mate geld verdiend aan het doorvoeren van materialen, na bewerking in Nederland tot producten met hogere toegevoegde waarde. In lijn met NMP-4 en in overeenstemming met de levenscyclus benadering, wil Nederland verantwoordelijkheid nemen voor alle materiaalstromen die in en door Nederland plaats vinden (DMI), ook als ze bestemd zijn voor het buitenland (onbewerkt of in producten). Het spreekt vanzelf dat Nederland daarvoor niet alleen verantwoordelijk is. Nederland is immers een schakel in de keten van extractie naar eindgebruikers. Waar het om gaat is dat Nederland samen met actoren vooraan in de keten (vaak ontwikkelingslanden) en met actoren achteraan in de keten (vaak EU lidstaten) acties onderneemt om de gehele keten duurzaam te maken.

---

³ <http://static.ikregeer.nl/pdf/KST130773.pdf>

Kader 1

Materiaalstromen in en door Nederland

Materiaal stromen komen voort uit binnenlandse extractie, import en export. In tabel 1 zijn de stromen weergegeven voor de jaren 1996 en 2006 (megaton)^{1.a}

	Biomassa		Mineralen		Fossiel		Metaal		Overig		Totaal	
	1996	2006	1996	2006	1996	2006	1996	2006	1996	2006	1996	2006
Extractie binnenland	37	39	132	113	78	63	-	-	-	-	247	214
Import	53	64	49	64	115	157	24	33	6	11	248	329
DMI	90	103	181	177	193	220	24	33	6	11	494	544
Export	42	59	32	42	117	147	17	26	8	14	216	288
DMC	48	44	149	135	76	73	7	7	-2	-3	278	256

Tabel 1: Materiaalstromen in Nederland voor 1996 en 2006 in megaton (mT). DMI staat voor Direct Material Input, dwz binnenlandse extractie plus import. DMC staat voor Domestic Material Consumption, dwz DMI minus export.

In de periode 1996-2006 is de DMC met 9% afgenomen (van 278 naar 256 mT), terwijl de Nederlandse economie flink is gegroeid over dezelfde periode. De afname van DMC wordt vooral veroorzaakt door minder binnenlandse extractie van niet-metaal mineralen (met name zand en grint) en fossiele energiedragers (aardgas). Daar staat tegenover dat de import van materialen steeg met 32% (van 248 naar 329 mT). Hierdoor steeg de DMI met 10% (van 494 naar 544 mT). De groei van de import wordt veroorzaakt door biomassa (+ 20%), mineralen niet metaal (+32%), fossiele energiedragers (+37%), metaal (+37%) en overig (+83%). Hier staat dan weer tegenover dat de export ook fors is toegenomen (+ 33%). Deze tabel geeft alleen inzicht in de kwantitatieve kant van de stromen, niet in de impacts.

¹ Milieurekeningen 2008 CBS (2009) <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/macro-economie/publicaties/publicaties/archief/2009/2008-c167-pub.htm>

3.5 Milieudruk als gevolg van materiaalstromen

Verschillende studies geven aan dat er twee dominante bijdragen zijn voor milieudruk: fossiele energiedragers en biotische grondstoffen⁴. De consumptie van fossiele energiedragers is met name verantwoordelijk voor CO₂ uitstoot en daarmee voor klimaatverandering. De consumptie van biotische grondstoffen (voedsel, vezels, biobrandstoffen) is met name verantwoordelijk voor land- en watergebruik, hetgeen grote milieudruk legt op ecosystemen en biodiversiteit.

3.6 Broeikasgassen

Het klimaatprobleem is geagendeerd in het kader van de EU (Energie en klimaatpakket) en op nationaal niveau door het programma Schoon en Zuinig. Hier zal daaraan verder geen aandacht worden besteed, om dubbelingen te voorkomen, behalve wanneer oplossingen voor het klimaatprobleem milieudruk opleveren op ecosystemen en biodiversiteit, bijvoorbeeld door het gebruik van biobrandstoffen.

3.7 Landgebruik en druk op ecosystemen

De totale ruimte die elders in de wereld wordt gebruikt voor Nederlandse consumptie, is circa 3 keer zo groot als het totale landoppervlak van Nederland. Naar verwachting neemt dit ruimtebeslag in de toekomst verder toe. Ongeveer 45 procent van het totale ruimtegebruik voor Nederlandse consumptie buiten Nederland is nodig voor voeding en de resterende 55 procent vooral voor hout en houtproducten. Het ruimtebeslag door voeding hangt sterk samen met de vraag naar vlees en zuivelproducten, waarvan de productie relatief veel land vergt⁵.

3.8 Watergebruik

Het watergebruik van Nederlanders is voor 89% indirect watergebruik, ofwel water dat gebruikt wordt buiten Nederland om producten te produceren die in Nederland worden geconsumeerd. De milieudruk die dit watergebruik oplevert is vooral relevant voor landen waar toch al schaarste aan water is, zoals China, India, Spanje, etc.⁶

---

⁴ http://ec.europa.eu/environment/natres/pdf/fin_rep_natres.pdf

http://ec.europa.eu/environment/ipp/pdf/eipro_report.pdf

⁵ Monitor Duurzaam Nederland 2009

⁶ <http://www.waterfootprint.org/?page=files/Netherlands>

4. Nationale trajecten voor natuurlijke hulpbronnen

In dit hoofdstuk worden nationale beleidstrajecten beschreven die beogen het duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen te bevorderen of het onduurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen te ontmoedigen. Hierbij wordt voornamelijk aandacht besteed aan biotische hulpbronnen, omdat het gebruik hiervan de grootste milieudruk oplevert in de vorm van aantasting van ecosystemen en biodiversiteit.

4.1 *Beleidsprogramma Biodiversiteit Werkt!*

Het Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008-2011 draagt de titel: Biodiversiteit werkt, voor natuur voor mensen voor altijd. Dit beleidsprogramma is een interdepartementaal programma dat getrokken wordt door het Ministerie van LNV. Zij werkt hierin samen met het ministerie van VROM en Buitenlandse Zaken/ Ontwikkelingssamenwerking. Het programma beoogt verdere aantasting van biodiversiteit aan te pakken en duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen te bevorderen. Het Programma onderscheidt 5 inhoudelijke prioriteiten en 3 ondersteunende prioriteiten. In het verlengde van het programma is een maatschappelijke taskforce "Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen" ingesteld.

De inhoudelijke prioriteiten zijn: handelsketens en biodiversiteit; betalen voor biodiversiteit en ecosysteemdiensten; biodiversiteit werkt; ecologische netwerken en mariene biodiversiteit en duurzame visserij. In het kader van het Nationaal Programma Natuurlijke Hulpbronnen zijn voornamelijk de eerste en de laatste prioriteit van belang. De ondersteunende prioriteiten die het beleidsprogramma biodiversiteit heeft benoemd zijn: nieuwe coalities voor biodiversiteit; kennis voor biodiversiteit en communicatie voor biodiversiteit. De inhoudelijke en ondersteunende prioriteiten van de departementen geven tevens aan welke accenten Nederland legt bij de implementatie van de Mededeling en Actieplan van de EU over biodiversiteit en bij de uitvoering van internationale en bilaterale verdragen en partnerschappen.

4.1.1. *Prioriteit handelsketens en biodiversiteit*

De eerste inhoudelijke prioriteit, handelsketens en biodiversiteit, is gericht op de verduurzaming van de handel in hout, soja, palmolie, vismeel, biomassa en veen. Deze handelsketens zijn gekozen omdat binnen deze ketens de biodiversiteit direct en indirect wordt beïnvloed, de voetafdruk van Nederland mede nauw samenhangt met deze handelsketens en omdat Nederlandse bedrijven aan het eind van deze internationale handelsketens een belangrijke rol spelen en daarmee grote invloed hebben op het verduurzamingsproces binnen deze handelsketens. In het kort wil het Kabinet uiterlijk in 2011 de volgende resultaten realiseren: afspraken met het bedrijfsleven over de benodigde transitie in de wijze waarop wordt omgegaan met biodiversiteit binnen ten minste de economische ketens hout, palmolie, soja en veenwinning; de rijksoverheid koopt vanaf 2010 alleen duurzaam geproduceerd hout in, daarnaast moet het aandeel duurzaam geproduceerd hout op de Nederlandse markt in 2011 minimaal 50% zijn; verduurzaming van de productie van biomassa en biobrandstoffen, zowel nationaal als internationaal; verduurzaming van de productie van palmolie en soja als voeder- en biomassagewassen; integratie van kleine producenten buiten de Europese Unie in duurzame ketens, waaronder ten minste ketens voor duurzame soja, palmolie, hout en biomassa; inzet in internationale context om het proces van verduurzaming van handelsketens voor palmolie en soja te versterken. Aangezien voornoemde ketens vooral een grote "voetafdruk" in het buitenland

achterlaten, en ook om de sociale en economische kant van duurzaamheid te versterken, is in Nederland het Initiatief Duurzame Handel (IDH) opgericht (zie 4.4 Initiatief Duurzame Handel). Andere initiatieven, die impact hebben in de hele keten van producent tot consument, zijn bijvoorbeeld een ronde tafel voor palmolie en soja en de introductie van keurmerken, ondermeer voor hout. Binnen Nederland wordt maatschappelijk verantwoord ondernemen en ketenverantwoordelijkheid via een aantal initiatieven versterkt. Tot slot draagt de overheid bij aan het proces van verduurzaming van handelsketens via haar beleid gericht op Duurzaam Inkopen (zie 4.5 Duurzaam Inkopen).

4.1.2. Prioriteit mariene biodiversiteit en duurzame visserij

De prioriteit mariene biodiversiteit en duurzame visserij is gericht op het behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit van de zeeën en oceanen. Mariene biodiversiteit staat onder steeds grotere druk door ondermeer overbevissing, bijvangsten en bodemberoering door de visserij. Daar bovenop lijdt de mariene biodiversiteit ook onder vervuiling, verstoring en klimaatverandering door tal van andere menselijke activiteiten. De nationale inzet voor de prioriteit mariene biodiversiteit en duurzame visserij heeft als accenten de duurzame visserij en het aanwijzen van te beschermen gebieden. Het nationale beleid heeft echter een sterk Europees karakter aangezien de Noordzee een ondeelbaar ecosysteem betreft en het gemeenschappelijk visserijbeleid (GVB) een communautaire bevoegdheid is. De activiteiten ter verduurzaming van de Nederlandse visserij zijn in eerste instantie: vermindering bijvangsten en bodemberoering; vertaling van de mogelijkheden die het Europees Visserijfonds biedt in nationale regelingen; afspraken met de sector over de uitvoering van het perspectief duurzame visserij; afspraken met het bedrijfsleven over de benodigde transitie in het omgaan met biodiversiteit binnen de vismeelketen. De internationale inzet heeft globaal dezelfde accenten: duurzame visserij en aanwijzen van te beschermen gebieden. De internationale activiteiten ten behoeve van de duurzame visserij betreffen meer specifiek het bestrijden van illegale, ongerapporteerde en ongeregistreerde visserij en het hervormen van Regionale Visserijorganisaties.

4.1.3. Taskforce Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen

De maatschappelijke taskforce "Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen" heeft de opdracht gekregen een visie te ontwikkelen op de manier waarop Nederland zijn beslag op natuurlijke hulpbronnen kan verminderen. Verder zal de taskforce aangeven welke extra inspanning Nederland kan leveren voor het behoud van waardevolle ecosystemen in binnen- en buitenland. De taskforce verstrekt op basis van de (middellange en lange termijn) visie concrete adviezen voor de korte termijn om te komen tot een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen door Nederland.

Voor meer informatie, zie http://www.minlnv.nl/txmpub/files/?p_file_id=28947

4.2 Beleidsagenda duurzame voedselsystemen

De beleidsagenda is een uitwerking van een deel van het voedselbeleid zoals dat is beschreven in de nota Duurzaam Voedsel die de minister van LNV in juni 2009 mede namens de ministers van VROM en VWS naar de tweede kamer heeft gestuurd. De beleidsagenda zelf is mede namens de ministers van VROM en OS.

De beleidsagenda richt zich op een optimale Nederlandse bijdrage aan de verduurzaming van het mondiale voedselsysteem, met een focus op het eiwitvraagstuk als een van de centrale uitdagingen voor dat systeem. Consumptie en productie van vlees, eieren en zuivel spelen hierin een centrale rol. Een toenemende wereldbevolking met veranderende voedselpatronen legt een steeds

zwaarder beslag op land, biodiversiteit, water en mineralen. De uitstoot van broeikasgassen neemt toe en visvoorraden raken op. Hoe kan de toekomstige mensheid duurzaam gevoed worden binnen de grenzen van het mondiale ecosysteem?

4.2.1. Hoofddoel

Het lange termijn doel is een productie en consumptie van voedsel die bijdraagt aan mondiale welvaart en voedselzekerheid, en die blijft binnen de draagkracht van het ecosysteem: één aarde moet volstaan voor iedereen. De focus ligt daarbij op een voedseltransitie. Het programma richt zich daarbij op de *Nederlandse* bijdrage aan het bereiken van dit doel. Hiermee wordt invulling gegeven aan het KADO thema "Biodiversiteit, voedsel en vlees".

4.2.2. Ambitie

De ambitie is: binnen vier jaar brengt het programma in Nederland concrete innovaties in de keten en een robuuste lange termijn transitie richting een duurzame eiwitconsumptie op gang die beide internationale uitstraling hebben. Internationaal brengt het programma de agenda in beweging, worden concrete initiatieven genomen en lange termijn trajecten in gang gezet.

4.2.3. Uitwerking:

- Op basis van een verdieping van de analyse wordt gewerkt aan een breed gedragen visie en strategie. Deze moet de lange termijn agenda van het rijk gaan bepalen en wordt neergelegd in een brief aan de Tweede Kamer. De lopende dialoog met partijen uit de voedselketen speelt hierin een belangrijke rol.
- Dialoog met burgers en consumenten en andere vormen van gedragsbeïnvloeding moeten leiden tot vermindering van voedselverspilling en tot aanpassing van consumptiepatronen. Die aanpassing betekent een verschuiving in eiwitconsumptie richting duurzaam geproduceerde dierlijke eiwitten en plantaardige eiwitten. Hiertoe zijn verschillende activiteiten in gang gezet, onder andere met het Voedingscentrum.
- Naar verschillende vormen van gedragsbeïnvloeding wordt onderzoek gedaan.
- Het programma ondersteunt technische en organisatorische (keten)innovaties die moeten leiden tot een grotere beschikbaarheid van duurzaam geproduceerde eiwithoudende producten in de winkel.
- Internationaal wordt gewerkt aan agendering en coalitievorming. Met de FAO wordt bijvoorbeeld gewerkt aan een workshop rond de verduurzaming van de veehouderij. Op Europees niveau is contact gelegd met verschillende landen die ook met deze problematiek bezig zijn en een eerste overleg met relevante directeuren van andere Europese landen heeft onlangs plaats gevonden.

Voor meer informatie, zie

http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640321&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=47702

4.3 Kabinetsaanpak Duurzame Ontwikkeling

Het kabinet zet zich in om de transitie naar een duurzame samenleving te bevorderen. Een omslag is nodig om onze welvaart niet langer ten koste te laten gaan van de planeet en toekomstige generaties, de sociale samenhang te versterken en internationaal tot een eerlijke en evenwichtige ontwikkeling komen.

De kabinetsbrede aanpak duurzame ontwikkeling (KADO) verbindt en versterkt een deel van de lopende programma's en initiatieven van het kabinet op het gebied van duurzame ontwikkeling. De focus ligt op het verbinden van nationale en internationale inzet, het laten bijdragen van de kracht van innovatie en ondernemerschap aan duurzame ontwikkeling en het wederzijds versterken van de eigen bedrijfsvoering van overheid en beleid.⁷ Aanvankelijk ging het om beleidsresultaten op zes inhoudelijke thema's: water/klimaatadaptatie, duurzame energie, biobrandstoffen als kans voor ontwikkeling, CCS, duurzaam bouwen, duurzame voedselsystemen. In 2009 zijn daar nog drie thema's aan toegevoegd: biodiversiteit, globalisering en innovatie.

Met deze thema's ligt de nadruk in het programma op de natuurlijke hulpbronnen. Daarnaast is een belangrijk onderdeel van het programma de verduurzaming van de bedrijfsvoering van de Rijksoverheid. Het gaat daarbij onder meer om duurzaam inkopen, energiebesparing in Rijksgebouwen, duurzame catering, duurzaam beheer en facilitair management. Met deze inspanning wordt het beslag op de natuurlijke hulpbronnen beperkt.

In het kader van dit programma is in 2009 de Monitor Duurzaam Nederland tot stand gebracht. De Monitor is op verzoek van het kabinet opgesteld door het Centraal Bureau voor Statistiek en de drie Rijksplanbureaus. De Monitor maakt het begrip duurzame ontwikkeling concreet door middel van de kapitalenbenadering en brengt daarmee de bronnen van onze welvaart in beeld. Met deze kapitalenbenadering wordt duurzaamheid niet alleen uitgewerkt voor de natuurlijke hulpbronnen (natuurlijk kapitaal), maar ook voor de andere aspecten van onze samenleving die voor toekomstige welvaart relevant zijn (menselijk, maatschappelijk en economisch kapitaal). Uitgangspunt is dat de kapitalen in Nederland in stand moeten blijven voor toekomstige generaties en dat wordt gekeken naar het beslag dat we als Nederland leggen op kapitalen buiten Nederland, overeenkomstig de definitie van de Brundtland-commissie.

De Monitor geeft een gemengd beeld van de situatie. Duidelijk is dat in Nederland sprake is van een hoog niveau van menselijk, sociaal en economisch kapitaal, al zijn er op dat vlak enkele aandachtspunten, zoals rond arbeid en vergrijzing, kennis en sociale cohesie. Onze leefwijze heeft echter een grote invloed op het mondiaal natuurlijk kapitaal, vooral door CO₂-emissies, import van grondstoffen en energie en afnemende biodiversiteit (zowel in als buiten Nederland). Dit leidt onder meer tot aantasting van bronnen van welvaart van mensen buiten Nederland. De Monitor laat zien dat vooral de allerarmste landen in rap tempo interen op hun natuurlijke hulpbronnen, waardoor het voortbestaan van volgende generaties wordt bedreigd. Ook wordt in deze landen vaak onvoldoende geïnvesteerd in andere kapitaalvormen die voor welvaart op langere termijn nodig zijn. Het is de bedoeling dat in 2011 een nieuwe, verbeterde monitor gaat verschijnen.

Mede naar aanleiding van het Monitorrapport heeft het kabinet in de voortgangsbrieven over het KADO-programma nieuwe accenten gelegd en de bovengenoemde thema's toegevoegd en een toekomstvisie geschetst, waarvan duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen een wezenlijk onderdeel is⁸. Op 17 mei 2010 heeft het kabinet een nieuwe voortgangsbrief aan de Tweede Kamer gezonden, waarin de meest recente stand van zaken is beschreven en uitgebreid wordt ingegaan op het verduurzamen van de bedrijfsvoering van de Rijksoverheid.

---

⁷ Kamerstukken II, 2007-2008, 30 196, nr. 32

⁸ Kamerstukken II 2008 – 2009, 30 196, nr. 56

In dit verband kan worden vermeld dat de Sociaal Economische Raad bezig is op verzoek van het kabinet een advies over duurzame ontwikkeling vast te stellen. Het ontwerpadvies is op 6 april gepubliceerd⁹. In dit advies wordt aandacht gevraagd voor de problematiek van de natuurlijke hulpbronnen, wordt het komende kabinet opgeroepen een samenhangende strategie te ontwikkelen en doen de sociale partners het aanbod daarover een akkoord te sluiten.

4.4 Initiatief Duurzame Handel

De missie van het Initiatief Duurzame Handel (IDH) is het versnellen en opschalen van duurzaamheid in de mainstream markt. IDH richt zich op het verduurzamen van internationale handelsketens van commodities als cacao, thee, tropisch hout, natuursteen, soja, katoen en kweekvis. Investeringsplannen voor een tiental nieuwe sectoren zijn in ontwikkeling.

Het Initiatief Duurzame Handel werd in 2008 opgericht als publiekprivaat partnerschap voor verdere verduurzaming van internationale handelsketens. Het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking startte het initiatief en financiert het IDH, maar de organisatie wordt kabinetsbreed gedragen en andere ministeries waaronder LNV, VROM en EZ zijn intensief bij programma's van IDH betrokken.

Sector per sector bundelt IDH krachten in de samenleving en brengt koplopers uit bedrijfsleven, vakbonden, milieuorganisaties, ontwikkelingsorganisaties en overheid samen in coalities. Deze coalities voeren programma's uit die zich richten op de gehele handelsketen: zowel aan de bron (vaak in ontwikkelingslanden) als in de eindmarkten (vaak in het Westen). Doel is om gezamenlijk de markt te kantelen en duurzame productie, handel en consumptie tot standaard te maken. Naast coalitievorming, deelt IDH kennis, ondersteunt samenwerkende partijen en levert een financiële hefboom aan marktpartijen in de vorm van mede-investeringen

IDH benadert duurzaamheid vanuit een verlicht eigen belang. Met een sterk groeiende wereldbevolking, en daarmee samenhangend, groeiende schaarste aan voedsel, energie en natuurlijke hulpbronnen, heeft onze samenleving belang bij duurzame productie- en handelsketens om in onze toekomstige behoeften te kunnen voorzien. Met name ontwikkelingslanden produceren de toekomstig schaarse middelen. Verminderen van negatieve sociale en milieu effecten dáár, en duurzame consumptie hier, levert een win-win-situatie op.

Meer informatie: www.duurzamehandel.com

4.5 Duurzaam Inkopen

'Duurzaam Inkopen' is een programma van de gezamenlijke overheden onder regie van VROM. Sinds 2006 wordt hiermee inhoud gegeven aan de motie Koopmans/De Krom, waarin de regering wordt verzocht om uiterlijk in 2010 bij 100% van de rijksaankopen en –investeringen duurzaamheid als zwaarwegend criterium mee te nemen. Deze doelstelling is door het kabinet overgenomen en herbevestigd in het Beleidsprogramma van het kabinet van juni 2007.

De minister van VROM heeft namens het kabinet samen met de gezamenlijke overheden duurzaamheidscriteria vastgesteld. Met behulp van de criteria kunnen de overheden duurzaamheid inpassen in hun inkoopbeleid en de doelstellingen realiseren. 100 procent Duurzaam Inkopen betekent dat de inkopen voldoen aan

---

⁹ <http://www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2010-2019/2010/b28646.aspx>

de eisen die op dat moment voor de desbetreffende productgroepen zijn opgesteld. Met de gunningcriteria (wensen) kunnen hogere milieuambities worden bereikt.

Agentschap NL analyseert per productgroep wat de belangrijkste milieu implicaties zijn. Aan de hand daarvan stelt het agentschap criteria op die aangeven wat te beschouwen is als duurzaam. Bij het opstellen van deze criteria wordt een belangrijk kader gesteld door het Europees aanbestedingsrecht. Een van de praktische implicaties hiervan is dat minstens drie aanbieders van de betreffende producten moeten voldoen aan de gestelde normen. Andere eisen die de Europese regels vereisen zijn transparantie, verificerbaarheid en proportionaliteit. De ministerraad heeft voor 45 productgroepen milieucriteria vastgesteld, deze zijn op 28 juli 2009 gepubliceerd. Op 9 oktober 2009 heeft de ministerraad ingestemd met de internationale sociale criteria voor Duurzaam Inkopen. De sociale criteria bestaan uit het toepassen van de mensenrechten en de vier fundamentele arbeidsnormen van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO), zoals bescherming tegen kinderarbeid en discriminatie.

Duurzaam Inkopen beoogt de markt voor duurzame producten te stimuleren door de overheid duurzaam in te laten kopen. Duurzaam Inkopen en haar criteria vormen een dynamisch systeem. De criteria worden in de loop van de tijd voortdurend geactualiseerd. Hierdoor wordt voorkomen dat de criteria eerder remmend dan stimulerend gaan werken omdat de nieuwe stand der techniek en nieuwe inzichten in de criteria opgenomen worden. Naast de voorbeeldfunctie van de overheid komt de stimulans van de meer dan 50 miljard euro die de overheid jaarlijks besteedt aan de inkoop van goederen, werken en diensten. In 2010 wil de rijksoverheid voor 100 procent Duurzaam Inkopen, de gemeenten streven naar 75 procent en provincies en waterschappen zijn voornemens minstens 50 procent duurzaam in te gaan kopen. Vanaf 2015 hopen alle overheden 100 procent duurzaam in te kopen. Duurzaam Inkopen bedient zich van bovenwettelijk instrumentarium. Echter, de door de overheidspartijen vrijwillig gemaakte afspraken zijn uiteraard wel bindend. Eind dit jaar zal een monitor uitwijzen in hoeverre de overheidspartijen de doelpercentages gehaald hebben.

Intussen is voor een tiental productgroepen in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven een actualisatie ronde van start gegaan. Deze moet later dit jaar aangepaste criteria opleveren. Tevens is een begin gemaakt met onderzoek naar toekomstige criteria (horizon 3-5 jaar) waarop leveranciers desgewenst kunnen anticiperen.

Dit najaar wordt een Voortgangsrapportage Duurzaam Inkopen aangeboden aan de Tweede Kamer.

Voor meer informatie, zie <http://www.vrom.nl/pagina.html?id=34352>

4.6 Duurzaam Hout

De Nederlandse overheid wil de verkoop en het gebruik van duurzaam geproduceerd hout in Nederland stimuleren. Hout is duurzaam geproduceerd indien bij de productie rekening wordt gehouden met een scala aan milieuaspecten en diverse sociale aspecten. Het beleid voor duurzaam hout is onderdeel van het Beleidsprogramma Biodiversiteit. De trajecten hierin die zich specifiek richten op het bevorderen van de verkoop en het gebruik van duurzaam hout in Nederland zijn het Duurzaam Inkopen van hout; het EU-FLEGT-actieplan; het stimuleren van duurzaam bosbeheer via de bilaterale ontwikkelingssamenwerking; projecten ten behoeve van duurzaam bosbeheer

lopend onder het Initiatief Duurzame Handel (zie onder Initiatief Duurzame Handel) en daarnaast financiert de Nederlandse overheid diverse projecten die de vraag naar dan wel het aanbod van duurzaam geproduceerd hout kunnen stimuleren.

4.6.1. Duurzaam Inkopen Hout

In 2004 heeft de Nederlandse rijksoverheid besloten dat ze bij voorkeur duurzaam hout wil inkopen. Indien dit niet in alle gevallen mogelijk is moet het ingekochte hout ten minste legaal hout betreffen. Het Duurzaam inkoopbeleid van hout valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van VROM. Het ministerie van VROM heeft, in samenspraak met stakeholders, criteria voor duurzaam hout opgesteld ten behoeve van het inkopen van duurzaam hout. In juni 2008 zijn deze criteria vastgesteld, met goedkeuring van het Parlement. Op 30 juni 2005 heeft de Tweede Kamer de motie Koopmans-De Krom aangenomen die het Rijk verplicht om uiterlijk in 2010 alleen nog maar duurzame producten in te kopen. Gemeenten hebben zich in 2010 verplicht tot 75% en provincies tot 50%. Om te beoordelen of hout duurzaam geproduceerd is, heeft de overheid een beoordelingssysteem, de Timber Procurement Assessment System (TPAS). Onderdeel van de TPAS zijn de Dutch Timber Procurement Criteria, de Nederlandse (inkoop)criteria voor duurzaam hout. De Timber Procurement Assessment Committee (TPAC) toetst of hout voldoet aan voornoemde criteria. De TPAS is een metasysteem: de commissie controleert geen hout maar toetst of het hout dat onder een bepaald certificatiesysteem wordt verhandeld, voldoet aan de Nederlandse inkoopcriteria. Inkopers kunnen ook niet gecertificeerd hout kopen dat duurzaam geproduceerd is. Hiervoor bestaat een ander traject waarin de aanbieder partij via zogenaamde categorie B bewijzen dient aan te tonen dat het ingekochte hout voldoet aan de Nederlandse (inkoop)criteria voor hout.

De Nederlandse (inkoop)criteria zijn verdeeld in 4 matrices:

1. Sustainable Forest Management (SFM); De Sustainable Forest Management matrix bevat principes en criteria die eisen dat het bos wordt beheerd volgens de drie dimensies van duurzaamheid: people, planet en profit.
2. Chain-of-Custody and Logo Use (CoC); De Chain of Custody matrix vereist dat gecertificeerd hout traceerbaar is en blijft door de hele aanvoerketen en dat er duidelijke regels zijn voor de administratie en productclaims.
3. Development, Application and Management of certification systems (DAM). De DAM betreft principes en criteria voor certificatiesystemen. Deze principes en criteria vereisen dat het systeem transparant, verifieerbaar en verantwoord opereert.
4. Procedure on Endorsement of certification systems by a Meta-system (PEM); Hierin staan criteria voor meta-certificatiesystemen. Deze criteria zijn relevant voor organisaties die niet zélf een certificatiesysteem beheren, maar bestaande certificatiesystemen toetsen of deze voldoen aan de door de organisatie gehanteerde criteria. Een voorbeeld hiervan is PEFC Internationaal.

De Nederlandse inkoopcriteria voor hout zijn de meest ambitieuze inkoopcriteria in de EU. Met deze houtinkoopcriteria worden koplopers beloond en bedrijven gestimuleerd om de koplopers te volgen.

4.6.2. FLEGT-actieplan

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) is verantwoordelijk voor de Nederlandse inzet voor internationaal duurzaam bosbeheer. Een belangrijk onderdeel daarvan is de aanpak van illegaal hout. LNV

werkt daarvoor aan FLEGT, Forest Law Enforcement, Governance and Trade. FLEGT is een initiatief van de Europese Unie dat in het leven is geroepen om de illegale houtkap en handel in illegaal hout tegen te gaan.

Het internationale debat over de wereldwijde ontbossing richt zich meer dan voorheen op het bereiken van duurzaam bosbeheer. De essentie van duurzaam bosbeheer is dat producten van het bos geoogst worden en tegelijkertijd een hoge mate van biodiversiteit behouden blijft. In recente jaren is echter ook duidelijk geworden dat voor veel tropische landen de stap naar duurzaam bosbeheer te groot is om in een keer genomen te worden. Daarom is er grote aandacht voor legaal bosbeheer. Met het actieplan worden landen geholpen om de ecologische en sociale schade van ongereguleerde en illegale houtkap tegen te gaan. Landen worden voorts bijgestaan om de inkomsten uit houthandel voor de vaak arme producentenlanden te vergroten. Legaliteit van hout is op zichzelf niet voldoende om duurzaamheid te garanderen maar het is wel de eerste stap op weg naar duurzaamheid.

De Europese Commissie, gemandateerd door de Raad, voert de onderhandelingen over de Vrijwillige Partnerschapsovereenkomsten met houtproducentenlanden en wordt in de onderhandelingen met de andere partnerlanden gesteund door verschillende lidstaten, waaronder Nederland. Doel van deze bilaterale overeenkomsten is om landen bij te staan in de strijd tegen de ontbossing. Door middel van een vergunningensysteem verzekert de EU zich ervan dat het ingevoerde hout uit FLEGT landen, conform de wetten van het houtproducerende land en met inachtneming van sociale en ecologische aspecten, geoogst en verhandeld is. Hout uit FLEGT-landen zonder vergunning wordt niet toegelaten tot de EU. Ook voor producentlanden levert dit een belangrijk instrument op tegen illegale handel. Het actieplan moet voorkomen dat illegaal (en daarmee vaak goedkoper) hout duurzamer geproduceerd hout uit de markt drukt. De EU onderhandelt over een partnerschapsovereenkomst met onder meer Maleisië, Indonesië, Gabon en Kameroen.

Voor meer informatie, zie <http://www.vrom.nl/pagina.html?id=23992>

4.6.3. Overige initiatieven

Het ministerie van Buitenlandse Zaken (Ontwikkelingssamenwerking) steunt diverse initiatieven met betrekking tot duurzaam bosbeheer in de bilaterale ontwikkelingssamenwerking.

VROM maakt afspraken met onder andere woningbouwcorporaties en bouwondernemingen om het gebruik van duurzaam hout te stimuleren. Voorts financiert VROM diverse activiteiten zoals bewustwordingscampagnes bij aannemers, architecten en de palletindustrie over het belang van gebruik van duurzaam geproduceerd hout.

Vanuit het Beleidsprogramma Biodiversiteit wordt dit jaar een plan van aanpak ondersteund dat de besluitvormers in de grond-, weg- en waterbouwsector meer bewust moet maken van het belang van gebruik van duurzaam tropisch hout.

Tropisch hout is een van de ketens van het Initiatief Duurzame Handel (zie 4.4 Initiatief Duurzame Handel).

4.7 Nederlands biobrandstoffenbeleid

Met de maatregelen op het gebied van biobrandstoffen beoogt de Nederlandse overheid belangrijke stappen op het gebied van duurzame energievoorziening

voor transport te zetten. Momenteel dient 4% van op de markt gebrachte benzine en diesel voor het wegverkeer uit biobrandstoffen te bestaan.

Mede door de zorgen over de duurzaamheid van de biobrandstoffen, o.a. mogelijke aantasting van koolstofvoorraden, biodiversiteit en veengebieden en zorgen om voedselprijzen en sociale aspecten, zijn de afgelopen jaren in Nederland en in de EU maatregelen genomen.

Zo zijn in de Europese richtlijn voor hernieuwbare energie (Renewable Energy Directive 2009/28/EC) en de Brandstofkwaliteitsrichtlijn (Directive 2009/30/EC), op voorspraak van Nederland, duurzaamheidscriteria opgenomen voor biobrandstoffen en andere vloeibare biomassa voor energietoepassingen. In Nederland wordt nu aan de implementatie van deze richtlijnen gewerkt. De richtlijn hernieuwbare energie schrijft voor dat Nederland in 2020 in de vervoersector minimaal 10 procent hernieuwbare energie moet inzetten. De brandstofkwaliteit stelt dat de broeikasgasintensiteit in de gehele keten moet worden gereduceerd tot minimaal 6 procent in 2020.

Vanaf 2011 dienen bedrijven op basis van onafhankelijke certificeringssystemen aan te tonen dat de biobrandstoffen aan de duurzaamheidseisen van de richtlijn voldoen. Alleen biobrandstoffen die duurzaam zijn geproduceerd mogen meetellen in het behalen van de doelstelling van minimaal 10% in 2020. Niet alleen biobrandstoffen spelen hierbij een rol, maar ook hernieuwbare elektriciteit en biogas.

De duurzaamheidseisen voor biobrandstoffen in deze richtlijn hernieuwbare energie zijn:

- De biobrandstof moet over de gehele keten voldoende broeikasgasemissiereductie opleveren.
- Bij de productie mogen de grondstoffen niet afkomstig zijn van land met hoge biodiversiteit.
- Landen met hoge koolstofvoorraden moeten beschermd worden.
- Veengebieden mogen niet ontwaterd worden

Er dient gerapporteerd te worden over de sociale duurzaamheid.

Een aantal duurzaamheidscriteria moeten verder worden uitgewerkt, waarbij met name het meenemen van indirecte effecten van de teelt van grondstoffen voor biobrandstoffen en de verbreding van de duurzaamheidscriteria naar vaste biomassa van belang is. Het kabinet pleit voor maatregelen tegen de negatieve consequenties van deze indirecte verschuiving van landgebruik (Indirect Land Use Change), waarbij het uitgangspunt is dat bindende maatregelen om deze indirecte verschuiving van landgebruik te minimaliseren uitsluitend geharmoniseerd in EU-verband genomen dienen te worden.

De Commissie Duurzaamheidsvraagstukken Biomassa (CDB) onder leiding van mevrouw Corbey geeft gevraagd en ongevraagd advies aan de regering over duurzaamheid bij de productie en het gebruik van biomassa en biobrandstoffen. Inmiddels zijn er vijf adviezen opgeleverd over indirecte effecten van biobrandstofproductie, rapportageverplichting van biobrandstoffen, de bijdrage van biomassa aan de duurzame energiedoelstelling en een tweetal adviezen over duurzaamheidscriteria voor vaste biomassa.

De regering is voornemens om een tweede tender voor de productie van Innovatieve Biobrandstoffen uit te schrijven in 2010. De omvang van de subsidie zal circa € 35 miljoen bedragen. Bedrijven worden uitgenodigd projecten in te

dienen die voldoen aan de Brusselse duurzaamheidseisen en die een volgende stap in de ontwikkeling van de productie van biobrandstoffen stimuleren.

Nederland neemt ook deel aan internationale fora zoals het Global Bio-Energy Partnership (GBEP). Dit is een wereldwijd samenwerkingsverband van overheden, internationale organisaties en bedrijfsleven om de duurzame toepassing van bio-energie te bevorderen. Er wordt in GBEP-verband gewerkt aan een vrijwillig afwegingskader voor duurzaamheidscriteria en indicatoren voor nationaal gebruik van biobrandstoffen.

Afspraken over duurzame biomassa gaan vaak over de grens. Veel biomassateelt vindt in het buitenland plaats. Inzet is de verduurzaming van de productie van biomassa voor energie en andere biomassatoepassingen, zowel in Nederland als wereldwijd. Ook in het Interdepartementaal Programma Bio-based economy hanteert Nederland als uitgangspunt dat gebruik moet worden gemaakt van duurzaam geproduceerde biomassa. Daarom is de inzet gericht op krachtige internationale samenwerking op dit terrein. Nederland werkt met partners in ontwikkelingslanden aan verduurzaming en certificering van biomassaproductie en verduurzaming van de productieketens. De financieringsregelingen Duurzame Biomassa Mondiaal met 12,5 miljoen Euro aan subsidies voor pilotprojecten en Duurzame Biomassa-import met 7 miljoen Euro zijn van kracht geworden. De pilotprojecten zullen in 2010 alle gestart zijn.

De opgave van het hierboven genoemde Interdepartementaal Programma Bio-based economy is om de bio-based systeeminnovatie te versnellen waarin Nederland een leidende positie inneemt, waarbij het benadrukken van een strategische aanpak, zowel in Nederland als in de wereld, cruciaal is. Het IPBBE neemt de coördinatie- en regiefunctie binnen de overheid op het terrein van biomassa over de gehele waardeketen op zich, met behoud van politieke verantwoordelijkheid van de betrokken ministers.

Voor meer informatie, zie <http://www.vrom.nl/pagina.html?id=40039>

4.8 Toekomstverkenning Schaarste en Transitie

Dit project betreft een integrale verkenning van de ontwikkeling van schaarste aan voedsel, water, energie en mineralen in de context van klimaatverandering, biodiversiteitsverlies en veranderende geopolitieke verhoudingen.

Deze verkenning geeft niet alleen de urgentie aan van de in elkaar grijpende schaarsten en uitdagingen waarvoor de wereld – en dus ook Europa en Nederland in het bijzonder - voor staan. Ook worden aanzetten gegeven voor een nieuw en breder palet aan handelingsperspectieven om de transities naar een duurzamer gebruik van natuurlijke hulpbronnen te versnellen.

Het besef is gegroeid dat ook in de keuzes voor toekomstig beleid gericht op een duurzame ontwikkeling het belangrijk is rekening te houden met de samenhangen tussen de diverse schaarsten. De introductie van (1^e generatie) biobrandstoffen heeft zichtbaar gemaakt welke effecten grootschalige toepassing kan hebben op landgebruik, voedselproductie en biodiversiteit. Voor de transitie naar duurzame voedselsystemen kunnen op langere termijn problemen ontstaan door de onvervangbaarheid van schaarser fosfaat, de forse mondiale bevolkingsgroei en groeiend gebrek aan water en vruchtbaar land. De transitie naar duurzame energie (zon, wind, water) tenslotte kan een groter beslag leggen op schaarse metalen. Het delven van grondstoffen (fossiele brandstoffen en mineralen) kost juist meer energie en water. Voor een duurzaam beleid is het verstandig om beter

inzicht te krijgen in de interferenties tussen de schaarsten om te voorkomen dat de vermindering van de ene schaarste een andere schaarste versterkt.

Aanknopingspunten voor beleid moeten uiteindelijk gezocht worden in het bevorderen van technologische innovatie, introduceren van effectievere marktinterventies en nieuwe (duurzame) markten, gebruik maken van netwerken van burgers en bedrijven om te komen tot ander (consumenten)gedrag en leefstijlen, het streven naar mondiale afspraken (governance) en de ontwikkeling van nieuwe allianties met staten en netwerken. De verkenning heeft op al deze terreinen concrete kennisvragen geformuleerd.

Strategische adviesraden, planbureaus en kennisinstellingen hebben de concrete kennisvragen die in de verkenning zijn genoemd, meegenomen in de relevante onderzoeks- en adviestrajecten voor 2010.

De uitkomsten worden gemonitord in het kader van de Kabinetsbrede Aanpak Duurzame Ontwikkeling (KADO) en worden dus meegenomen in de voortgangsbrieven die regelmatig aan de Kamer worden gestuurd.

Het ligt voor de hand, dat in 2011/2012 het kabinet de WRR verzoekt integraal te adviseren over de vraag hoe het kabinet kan omgaan met het brede palet aan nieuwe inzichten en mogelijke handelingsperspectieven dat voortkomt uit de onderzoeken en adviezen rond Schaarste & Transitie.

Zie voor de publicatie:

<http://www.vrom.nl/pagina.html?id=2706&sp=2&dn=w1329>

4.9 Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

De partijen binnen de Sociaal-Economische Raad hebben in 2008 een Verklaring internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen opgesteld. In deze verklaring committeert het georganiseerde bedrijfsleven zich aan internationaal mvo waaronder verantwoord ketenbeheer. Ketenverantwoordelijkheid is de laatste tijd als mvo-thema steeds belangrijker geworden en de partijen in de SER hebben nu ook onderstreept dat de verantwoordelijkheid van bedrijven ook in de keten reikt. De SER-Verklaring biedt hiervoor de uitgangspunten. De SER heeft een speciale commissie ingesteld die vanaf 2009 tweemaal per jaar bij elkaar komt. De IMVO-commissie zal jaarlijks rapporteren over de voortgang in het verantwoord ketenbeheer.

De SER-verklaring bevat de richtlijnen en aanbevelingen van de ILO, de OECD, en de ICC die de SER als het normatieve kader voor internationaal maatschappelijk ondernemen ziet.

In de OECD richtlijnen voor multinationale ondernemingen is de meeste uitwerking aan de milieu-aspecten van ketenbeheer te vinden. Zo staat daar o.a.:

Ondernemingen behoren, binnen het kader van de wet- en regelgeving en administratieve gebruiken in de landen waarin zij actief zijn, en met inachtneming van de relevante internationale overeenkomsten, beginselen, doelstellingen en normen, voldoende rekening te houden met de noodzaak het milieu, de volksgezondheid en de veiligheid te beschermen en, in het algemeen hun activiteiten uit te voeren op een manier die bijdraagt aan de bredere doelstelling van een duurzame ontwikkeling. In het bijzonder behoren zij:

- Een beoordeling te maken, en deze in de besluitvoering mee te nemen, van de voorzienbare milieu-, gezondheids- en veiligheidseffecten van de processen, goederen en diensten van de onderneming gedurende hun gehele levenscyclus. Wanneer voorgenomen activiteiten belangrijke gevolgen kunnen

hebben voor het milieu, gezondheid of veiligheid en een besluit van een bevoegde autoriteit vereisen, dient een deugdelijk en toepasselijk milieueffectenrapport te worden gemaakt;

- Voortdurend te trachten hun milieuprestaties te verbeteren door, waar van toepassing, activiteiten, zoals de volgende, aan te moedigen:

de toepassing van de technologieën en procedures, in alle onderdelen van de onderneming, die de milieuprestatienormen in het best presterende deel van de onderneming weerspiegelen;

de ontwikkeling en levering van producten of diensten die geen overmatige gevolgen voor het milieu hebben, bij het beoogde gebruik geen gevaar opleveren, efficiënt zijn in het gebruik van energie en andere natuurlijke hulpbronnen, en opnieuw gebruikt, verwerkt of veilig verwijderd kunnen worden;

het bewuster maken van hun klanten van de milieu-effecten van het gebruik van de producten en diensten van de onderneming; en

zoeken naar manieren om de milieuprestaties van de onderneming op de lange termijn te verbeteren.

4.9.1. Ontwikkelingen

De IMVO verklaring van december 2009 bevatte de principes en uitgangspunten en kondigde een jaarlijkse monitoring aan. In de eerste rapportage is de werkwijze van de commissie uitgewerkt:

- Grote ondernemingen rapporteren over hun ketenbeheer volgens de richtlijn 400 van de Raad van de Jaarverslaggeving die op verzoek van de SER is aangepast met bepalingen hieromtrent;
- De commissie zal het ketenbeleid gaan monitoren via bestaande instrumenten zoals de Transparantiebenchmark. Deze laatste zal op verzoek van de SER worden uitgebreid van 170 naar 500 ondernemingen. Bovendien wordt de Transparantiebenchmark binnenkort meer inhoudelijk van aard;
- Het MKB wordt aangemoedigd via sectorinitiatieven invulling te geven aan verantwoord ketenbeheer;
- De commissie heeft hiernaast een open agenda waarin ook individuele gevallen van vermeende schendingen van het normatieve kader kunnen worden besproken.

De partijen leggen uit hoe zij invulling denken te (gaan) geven aan het aangegeven commitment. Daarin wordt verwezen naar reeds bestaande initiatieven van het georganiseerde bedrijfsleven, maar worden ook aanvullende initiatieven genoemd. Zo gaat de SER met alle schappen de dialoog aan over verduurzaming van ketens. Daarnaast gaat MKB Nederland samenwerken met MVO Nederland via het internationale brancheprogramma.

4.10 Van afvalbeleid naar (materiaal)ketenbeleid

In de afgelopen decennia is met het afvalstoffenbeleid, dat hoofdzakelijk gericht was op de eindfase van materiaalketens¹⁰, veel milieuwinst geboekt.

---

¹⁰ Met (materiaal)ketens wordt in deze context bedoeld: alle fases in de productieketen, vanaf (de effecten van) de winning van de grondstof, tot productie en gebruik en uiteindelijk de fase waarin het als afval vrijkomt, inclusief hergebruik als nieuwe grondstof of product.

Langzamerhand lopen we nu tegen de grens van de mogelijkheden tot verdere vermindering van de milieudruk van materiaalketens via sectoraal beleid. De meest effectieve stappen in de richting van een duurzaam materiaalgebruik zijn te realiseren wanneer deze plaatsvinden vanuit het perspectief van de hele keten. Dat is dan ook de richting waarin het afvalstoffenbeleid zich (samen met andere sectorale beleidsdossiers) ontwikkelt. Met een ketenaanpak (in eerste instantie het afvalbeleid) wordt een verdere vermindering van de milieudruk door materiaalketens beoogd. Er wordt gezocht naar aangrijpingspunten eerder in de keten (zoals productontwerp) en er wordt voorkomen dat milieudruk naar andere fases van de materiaalketen wordt afgewenteld. Het meer denken in ketens leidt bovendien tot meer innovatie en slimmere samenwerking tussen bedrijven. Met een ketenbenadering worden o.a. keuzes in het afvalbeleid nog verder in perspectief gebracht en wordt zorg gedragen voor een integrale beschouwing van mogelijke milieuverbeteringen.

Op basis van de omvang van de milieudruk, over de gehele keten bekeken, en de mogelijkheden voor milieuwinst is een zevental prioritaire stromen voor het afvalbeleid geselecteerd. In deze stromen wordt op vrijwillige basis met ketenpartners gewerkt aan een verduurzaming van de gehele materiaalketen. Als richtinggevend doelstelling wordt een milieuwinst van 20% gehanteerd. Mogelijke oplossingsrichtingen kunnen variëren van slim/anders ontwerpen, dematerialisatie, efficiënter grondstoffengebruik en verspilling voorkomen tot kringloopsluiting en hoogwaardiger hergebruik. In alle gevallen wordt gezocht naar de meest effectieve en efficiënte aangrijpingspunten. De zeven prioritaire (afval)ketens zijn: textiel, voedselverspilling, papier, pvc, aluminium, bouw- en sloopafval en grof huishoudelijk restafval.

Uit de trajecten rondom de prioritaire stromen wordt geleerd over de randvoorwaarden die nodig zijn om een dergelijke ketenbenadering mogelijk en aantrekkelijk of zelfs noodzakelijk te maken. Uiteindelijk moet de gewenste sturing (richting milieuwinst op de beste plaats in de keten) via generiek instrumentarium naar de gehele markt worden verbreed. Dat kan niet alleen vanuit de sectorale beleidsvelden gerealiseerd worden; daar is een geïntegreerde benadering voor nodig. Momenteel wordt gewerkt aan een geïntegreerde visie op het duurzaam omgaan met materialen, hetgeen aansluit bij internationale trajecten op het gebied van sustainable materials management.

4.11 Maatschappelijke initiatieven

Naast de overheid zijn in Nederland ook vele maatschappelijke groeperingen, ondernemingen en particulieren actief om het duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen te bevorderen. De initiatieven van deze partijen zijn zeer uiteenlopend van karakter en bevorderen elk op hun eigen wijze een aantal aspecten van duurzaamheid. Dergelijke maatschappelijke inzet is onmisbaar om te komen tot een transitie van het huidige onduurzame gebruik van natuurlijke hulpbronnen naar een patroon van duurzame omgang met natuurlijke hulpbronnen.

Duurzaamheid is een begrip dat nog sterk aan discussie onderhevig is. Dit wordt niet alleen veroorzaakt door ethische discussies, bijvoorbeeld in welke mate het dierenwelzijn moet worden gegarandeerd bij de productie van voedingsmiddelen, maar ook door de veelheid aan factoren die in het geding is bij het bereiken van een duurzaam product of proces.

Het is van belang niet uit het oog te verliezen dat producenten het duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen niet alleen in de hand hebben. De wijze

waarop de consument de producten toepast en de mate waarin de consument het product gebruikt zijn onmisbare facetten om een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen te waarborgen.

Hieronder staan een klein aantal bestaande maatschappelijke initiatieven genoemd ter illustratie van de wijze waarop diverse partijen uit de maatschappij zich inzetten om te komen tot een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen.

- De organisatie Goede Vissers wil slimmer vissen en alleen grote volwassen vissen vangen met zo weinig mogelijk schade aan bodem, zeemilieu, vogels en zeezoogdieren. Goede vissers wil ook korte transparante handelsketens ontwikkelen, zodat de consument een duurzame keus kan maken.
- Op Texel experimenteert de Stichting Donatus sinds enige jaren met de (ecologische) teelt van zilte gewassen. De Stichting experimenteert ook met kleinschalige conserveringstechnieken (drogen, vriesdrogen) om zilte gewassen zoals zeekraal, zeeaster en zeekeel gebruiksklaar te maken als kruid of smaakversterker in de keuken.
- Algenkweker Ingrepro in Borculo produceert algen voor verschillende doeleinden. De algen zijn een mogelijke energieproducent, te gebruiken als brandstof of als voedsel.
- De Kruidenier Groep herintroduceert de Blaarkop, een oud koeienras dat zowel melk als vlees produceert. Het ras heeft een robuustere gezondheid dan de momenteel gebruikelijke rassen, heeft weinig bijvoer nodig en kan grazen op relatief natte gronden.
- Meatless is een 100% plantaardige vezel die kan worden toegevoegd aan gehakt, snackproducten en worst. Meatless wil zo een bijdrage leveren aan het terugdringen van de vleesconsumptie.
- Diverse initiatieven richten zich op de verduurzaming van de productie van katoen. Andere initiatieven bieden alternatieven voor katoen; bijvoorbeeld kleding op basis van brandnetels door de firma Brennells.
- Bioconnect is een kennisnetwerk voor de biologische landbouw in Nederland. Door middel van door ondernemers gestuurd onderzoek en de verspreiding van kennis draagt dit netwerk bij aan het verder verduurzamen van de landbouw.
- Diverse websites bieden de consument toegang tot een keur aan duurzame ondernemers en producten.

4.12 Internationale initiatieven

4.12.1 Sustainable Consumption and Production (SCP)

SCP richt zich op de ontkoppeling van economische groei en milieudruk. Welvaart kan wel groeien, maar moet dan gebaseerd worden op een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen, duurzame energie, duurzame productie- en consumptiepatronen. Vaak gaat het om meer efficiency in het gebruik van hulpbronnen en energie. Emissies moeten wereldwijd binnen de draagkracht van de ecosystemen blijven. Er mag geen afwenteling plaatsvinden van emissies en andere negatieve milieu-effecten naar andere delen van de wereld of andere bevolkingsgroepen, of volgende generaties. Centraal staat bij SCP een horizontale aanpak met participatie van alle overheidslagen, maatschappelijke en economische actoren in de verschillende activiteiten die worden opgezet, en een mix van elkaar versterkende instrumenten.

4.12.2 Ontstaan van de mondiale agenda

Bij de eerste conferentie over milieu en ontwikkeling in Rio de Janeiro (1992) werd SCP als overkoepelend thema gezien om milieu en ontwikkeling aan elkaar te koppelen. Agenda 21 ("het rode telefoonboek") bevatte de constatering dat het

onduurzame consumptie- en productiepatroon, met name in de geïndustrialiseerde wereld, doorbroken moest worden om het mondiale milieu verantwoord te gaan beheren en tegelijk armoede te bestrijden.

In het Johannesburg Plan of Implementation (dat werd getekend op de UN WSSD in 2002) was een hoofdstuk gewijd aan SCP. Er zou een Tienjarig Kader van programma's (10YFP) moeten worden ontwikkeld om de overgang naar Duurzame consumptie en productie te versnellen. In Marrakesh is vervolgens een start gemaakt met dit proces van uitwerking. Het wordt daarom het Marrakesh Process genoemd. Het Marrakesh process is een platform (dynamisch, Multi-stakeholder) om het tienjarig kader van programma's op te stellen. Dit moet een Mondiaal Actieprogramma voor SCP zijn. Hieronder worden nationale en regionale Actieprogramma's opgesteld. Ook de EU heeft een Actieprogramma SCP. Dit omvat allerlei initiatieven, platforms en regelgeving, zoals het Retail forum, de Verordening Ecolabel, de Richtlijn Ecodesign, de Mededeling Groen Aanbesteden (GPP).

Nederland ondersteunt sterk de ontwikkeling en uitvoering van het Europese SCP Actieplan. Nederland wil koploper zijn in Duurzaam Inkopen en heeft ook steeds aangedrongen op een ambitieuze aanpak van Ecodesign en Ecolabel. In de comités voor uitvoering van de regelgeving is Nederland zeer actief. Bovendien is Nederland een van de 7 koploperlanden voor Duurzaam Inkopen en speelt een aanvoerende rol in Europa om duurzaam inkopen (ook inclusief de sociale component, die in Europa nog weinig aandacht krijgt) ambitieus in te vullen op Europees niveau, zonder daarbij de eigen rol en verantwoordelijkheid van de lidstaten uit te vlakken.

Wat de ontwikkelingsdimensie van SCP betreft legt Nederland iets andere accenten. Zo richt Nederland zich sterk op bilaterale samenwerking met landen waar biobrandstoffen worden geproduceerd (Brazilië, Indonesië, Maleisië) en ondersteunt initiatieven voor duurzame handel en duurzame biomassa (palmolie, suikerriet, soya). Ook is Nederland zeer actief in het UNEP Panel on Sustainable Use of Resources.

In 2010-11 zal tijdens de vergaderingen van de Commissie voor Duurzame Ontwikkeling van de VN (UN-CSD) de voortgang van de actieprogramma's op het gebied van SCP worden besproken. Daarna volgt in 2012 de top in Rio (werktitel Rio+20) waar het Tienjarig Kaderprogramma van Acties voor SCP zal worden vastgesteld. Wat Nederland hier met name wil doen is concrete initiatieven op het gebied van SCP laten zien, zoals duurzame handel en duurzaam inkopen.

14.12.3 Sustainable Materials Management (SMM)

In internationale gremia, zoals de OESO, is steeds meer het besef ontstaan dat traditionele beleidsinstrumenten, zoals ingezet in het afvalbeleid, tegen een grens aanlopen en dat er een integrale ketenaanpak nodig is om verdere milieuwinst te boeken. Sinds 2005 richt de OESO, binnen de Working Group on Waste Prevention and Recycling, zich op Sustainable Materials Management (SMM). SMM is een benadering gericht op het bevorderen van duurzaam materialengebruik, het integreren van activiteiten gericht op het reduceren van negatieve milieu-impact en het behoud van natuurlijke hulbronnen door de hele levenscyclus van materialen, waarbij economische efficiëntie en sociale gelijkheid in beschouwing worden genomen. De OESO draagt vooral bij aan het bereikbaar maken van ervaringen in landen buiten de EU, en geeft gelegenheid tot overdracht van kennis vanuit EU naar andere landen met het doel van het bereiken van een gezamenlijk begrip van uitdagingen en oplossingen waarvoor vaak eenduidig beleid wereldwijd

nodig is om effectief te zijn. De inzet van VROM in SMM is er met name op gericht om de ervaring met het Nederlandse ketengerichte afvalbeleid uit te dragen en om te leren van best practices in andere deelnemende landen. VROM is bovendien nauw betrokken bij de organisatie van een Global Forum over SMM in oktober 2010, gezamenlijk georganiseerd door de OESO en de Belgische OVAM, in het kader van het Belgisch EU Voorzitterschap. Het Belgisch Voorzitterschap organiseert bovendien een Informele Milieuraad waarin de focus op wat op Europees niveau gedaan moet worden aan beleids- en instrument-integratie ter ondersteuning van koplopers in de keten.

VROM heeft in diverse Europese fora aandacht gevraagd voor een ketenbenadering als deel van duurzaam materiaalbeheer. In het overleg met vertegenwoordigers van enkele Europees werkende industrieën en organisaties en ook met de Europese Commissie levert dit een bijdrage aan het uitwerken van een integrale ketenbenadering en gaat VROM na welke elementen ervan op de EU-agenda geplaatst kunnen worden. Ook is het doel voor concrete ketens relevante andere spelers te interesseren. Met projecten in de cementketen en in de houtketen heeft VROM in samenwerking met enkele aangetrokken partijen uit de betreffende ketens twee doelen: het uitproberen van de ketenaanpak op Europees niveau en het internationaal voor het voetlicht brengen van een integrale ketenbenadering. VROM zal het komende halfjaar volgen in hoeverre meer concrete ketenprojecten gestart worden door partijen in het Europese veld. Nu al is duidelijk dat de Nederlandse bevindingen in hoge mate overeenkomen met de bevindingen op Europees niveau. De boodschap dat een ketenbenadering extra reductie van totale milieudruk mogelijk maakt en daarmee een waardevolle aanvulling is op de gebruikelijke thematische inspanningen in beleid en op bedrijfsniveau, moet echter naar verwachting nog vaak op Europese schaal herhaald worden om te beklijven in onderzoek, innovatie en uitvoering.

5. Tot slot

Het besef is groeiende dat er bij bestaand en toekomstig beleid, gericht op een duurzame ontwikkeling, het duurzaam omgaan met natuurlijke hulpbronnen een grote rol moet spelen. In zijn reactie op het PBL-rapport *Growing within Limits* heeft het kabinet in grote lijnen de analyses van het PBL onderschreven en bevestigd dat een omslag, een trendbreuk, nodig is, zowel nationaal als internationaal: *business-as-usual* is geen optie. Met het *business-as-usual* scenario is de kans groot dat welvaartsverlies zal optreden, doordat de wal het schip keert. Het kabinet onderschrijft het concept van groeien binnen grenzen. Dit kabinet werkt hard aan de transitie naar een dergelijke, begrensde, duurzame economie en samenleving in Nederland, in Europa en de rest van de wereld. In het aanvullende beleidsakkoord zijn extra middelen uitgetrokken. De inzet van Nederland in de EU, VN, OESO, G20, ontwikkelingssamenwerkingsverbanden en mondiale milieuverdragen is er onder meer op gericht om de internationale kaders te scheppen die mondiaal tot een omslag leiden.

Bij het duurzaam omgaan met natuurlijke hulpbronnen moet rekening worden gehouden met de samenhang tussen klimaatverandering, verlies aan biodiversiteit en de voedselcrisis. Dit vereist samenhang in de aanpak, en afstemming tussen, verschillende beleidstrajecten en -initiatieven, waaronder de hiervoor genoemde. De initiatieven die in het Nationaal Programma genoemd worden zijn in de loop van de tijd ontstaan naar aanleiding van voortschrijdend inzicht op allerlei terreinen. Inmiddels kan, het scala aan initiatieven overziende, geconstateerd worden dat de overheid al veel activiteiten ontplooid om het gebruik van natuurlijke hulpbronnen duurzamer te maken. Wel wordt duidelijk dat meer samenhang in aanpak nodig zal zijn om tot een volledig duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen te komen. Een aantal van de genoemde initiatieven heeft al ondermeer het doel om tot een integrale aanpak te komen, bijvoorbeeld het Programma Duurzame Voedselsystemen, en het initiatief om te komen tot een geïntegreerde visie op het duurzaam omgaan met materialen.

Om het beleid ter verduurzaming van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen te versterken zijn ook al een aantal nieuwe initiatieven genomen. Een van deze initiatieven is het ontwikkelen van criteria en indicatoren voor alle natuurlijke hulpbronnen. Om te kunnen beoordelen of het gebruik van natuurlijke hulpbronnen duurzaam geschiedt zijn criteria en indicatoren nodig voor de winning, productie en consumptie van deze hulpbronnen. Voor een aantal natuurlijke hulpbronnen zijn al criteria en indicatoren ontwikkeld of in ontwikkeling, bijvoorbeeld voor hout en biobrandstoffen. Deze hulpbronnen kunnen als voorbeeld dienen in het proces om te komen tot criteria en indicatoren voor alle natuurlijke hulpbronnen.

In het kader van het Beleidsprogramma Biodiversiteit Werkt is een taskforce opgericht. De taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen heeft de opdracht een visie te ontwikkelen op de manier waarop Nederland zijn beslag op natuurlijke hulpbronnen kan verminderen. Op basis van deze visie zal de taskforce adviezen verstrekken om te komen tot een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen door Nederland.

De Europese Commissie bereidt zich momenteel voor op de Herziening van de Thematische Strategie Natuurlijke Hulpbronnen. In het kader van deze voorbereiding vraagt de EC aan lidstaten op welke wijze ze invulling hebben gegeven aan de huidige Thematische Strategie. Het is nu nog niet duidelijk welke wijzigingen de Strategie zal ondergaan. Het Nationaal Programma Natuurlijke Hulpbronnen beschrijft hoe Nederland zich momenteel inzet om het duurzaam

gebruik van natuurlijke hulpbronnen te bevorderen. Tevens draagt Nederland hier mee uit hoe zij het beleid op dit terrein verder wil ontwikkelen. De kern van de boodschap is dat de grootste inzet ter verduurzaming van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen gepleegd moet worden ten behoeve van de omgang met biotische hulpbronnen aangezien deze hulpbronnen de grootste milieueffecten veroorzaken. Bij deze inzet is het belangrijk rekening te houden met de wisselwerking van de klimaatcrisis, de biodiversiteitscrisis en de voedselcrisis. Nederland wil de Europese Commissie oproepen om een Europese gezamenlijke aanpak te formuleren om te komen tot een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen.